

רומן היסטורי מימי בית שני

על "מלך בשר ודם" למשה שמיר

יעקב בהט

מספר מן הכהנים העניים, ששמרו אמונים לתורת הפרושים. אף יוסי והנזירים נמנים על מעגל זה. למרות עזיבתם הזמנית את תחומיו (רק חזני המעגל משמש מעגל בפני עצמו, פועל על דעת עצמו ומפעיל המונים בעצמו). ינאי המלך, הגיי בור הראשי שביצירה, וכן אבשלום אחיו, נעים בין שני המעגלים הראשונים. אכן בתחילה מכש קש ינאי בכונה ברורה להקיף את כל המעגלים (עמ' 82/83), וסופו נמצא במעגל הצדוקים, וכי ראשם לאחר מות אלעזר בן פתורה, בשעת התקוממות העם (עמ' 548), ואלו אבשלום אמון מתחילה על מסורת הכהנים הצדוקית (עמ' 88/89), אך לבסוף נדמה שבעזבו את ינאי הוא עוזב את מתנהו האידיאולוגי...

מה עמדתו של המספר כלפי מעגלים אלו? לא קשה התשובה על שאלה זו, שהרי חלק הארי של הספר מוקדש להתפתחותו של הגיבור, העומד בין המעגלים; דמויותיהם של הפרושים ופשוטי העם מתוארות בחיבה עזה, ואילו של הצדוקים כמעט בסלידה, הוה אומר, כפות המאורניים נטות לצד הפרושים, כל עוד ינאי אינו נמצא בצד הצדוקים. ינאי הוא איפוא האליף והתיו של הרומן, להתבונן תחילה בדמותו ובאור פיו ששיווה לו הסופר.

ב.

עיצוב דמותו של ינאי הוא מלאכת-מחשבת. רגש הנחיתות של ינאי בנעוריו, היותו נחבא אל הכלים על כרחו מחמת האחים הגדולים, היותו בן לאשתו השניה של יוחנן, התעלמותו של האחרון ממנו, כל אלה טיפחו בו את הנטייה לדמיון מופרז, שחלום אמו עוד חיזקו (עמ' 18). אחרי כיבוש שומרון בידי האחים, עם שינוי יחסו של ינאי אליו, לא ידעו עוד הזיותיו גבול. "כל אותו לילה היה ישן ולבו ער, בונה עולמות ומחריבם, בונה מצודות ומחריבם, אריסטובולוס ואנטיוגנוס טבעו גושפנקה שלהם על פני גוילה של ארץ. ינאי מטביע גושפנקה שלו על עולם ומלואו" (עמ' 22). אופיניים עוד יותר הרהוריו של ינאי על סף השלטון: "כאחת עלתה בדעתו חיבתם של אנטיוגנוס, של יוחנן כוהן גדול, של ראשונים, גדול מכל אלה, קדוש מכל אלה; משליט השלום,

כל יוצר, אף זה המקדים את זמנו, הוא בראש וראשונה בן זמנו ובן תנאי חייו. האמן הבא להמחיש את תמצית האמת האנושית אינו בן-התורין לעצב דמויות, ואפילו הן בעלות חשיבות היסטורית, אלא אם כן הוא תופסן בכלים של זמנו הוא. יצורי השירה הגדולים, גיבורי הומירוס, דמויות הטראגדיה היוונית, עולמו רב הגוונים של שקי ספיר, האידיאלים והריאליזם של סרואנטס וכיו"ב — היניקה מהם וכיוצא בהם אינה עשויה כשהיא לעצמה, לברוא דמויות חדשות בספרות. גם הנסיון ליצור מתוך מדע הטבע האנושי עשוי, לכל היותר, להניב קונסטרוקציות מענינות, ולא בשר ודם ממש. בלי דבק המציאות אי אפשר ללש צורות ולפתח בהן רוח חיים.

ואכן כל המתבונן ב"מלך בשר ודם" למשה שמיר עומד מיד על יניקתו הרבה של המספר מהווי ימינו. לא רק סיפור המעשה, הרעיונות, אלא גם הצורה, שהיא העיקר לקורא נבחר, "זה אשר החיים לימדו אותו היטב וברור כי הישר והתפוכיות מקורם בצורת הדברים, וכי לאחר-נה בא המשפט, המובן, המוסר, — כולם דברים בלתי חשובים בעצמם, כיוון שהצורה כבר נקבעה, ואחריה אין כל תפקיד יותר". גם היא פרי מציאותנו המתחדשת.

"מלך בשר ודם" עשוי מעגלים מעגלים. כל מעגל במרכזו דמות ראשית ומסביבה דמויות משנה, מוגדרות היטב או מעט. המעגל הראשון הוא של הצדוקים, בראשם אלעזר בן פתורה, גזר ברה של הכהונה, וסביבו מרוכזים הצדוקים — הכהנים, המוכסנים והמתיוונים. לפנינו נמנו עמם גם יוחנן כוהן גדול וגם אריסטובולוס ואנטיוגנוס, אך עם מותם של אלו, שמנעו את יוחנן אביהם לחזור בתשובה, "לכנוס את החכמים ולהחזיר עט"רה ליושנה" (עמ' 31) — נותר אלעזר בן פתורה כלוחם חשוב יחיד לעמדת הצדוקים ולתורתם, שעליהם הוא מוכן למסור את נפשו. המעגל השני מקיף את רובו של העם, ובראשו הפרושים עם שמעון בן שטח, תלמידיו ושלומית אחותו, ומתי-

* מלך בשר ודם. רומן היסטורי מאת משה שמיר, ספרית פועלים 1954.
** יעקב שטיינברג, כתבים, כרך ג', עמ' רכ"א.

תו במעמד יהודה בן פתורה, יונתן בן טוביה ודיוֹר־גנס (עמ' 474/475), כל אלה מעידים ברור על אישיות חיה ופועלת מכוח עצמה, מכורח פנימיותה ואופיה, במסגרת תנאי חייה, זמנה וחברתה. ניגודו של ינאי הוא אבשלום אחיו. וכך ציור דיוקנו בפי ינאי: "אחי זה, אמר ינאי בלבו, אין לו תקנה. לעולם הריהו מבקש צלם של אחרים. להגות כהגותם ולרצות כרצונם, כביכול אין די לו משלו" (עמ' 167). אך יש בו באבשלום מידות טובות, והן כהיפוכם של מומי ינאי. בעל מצפון הוא, איש אמת וצדק ולבו הרך והרחום סולד מאכזריות ותועבה. הרי נקיפת לב על שלא הודיע לינאי את דבר אשבו על מות אריסטובלוס (עמ' 11); והרי היפגעותו מגזילת הכהונה, שאינה מולידה בו תשוקת נקם בגזול, אלא רגש שנאה לחברה שבה הוא רואה קשר נגדו (עמ' 111); הגנתו על שמעון בן שטח (עמ' 154); התערבותו בזמן "הטיפול" בחזוני, וסיועו לזה לברוח (עמ' 176/178); דביקותו באמת ההיסטורית לעומת ינאי "מסגננה" (עמ' 188/189); בכיו למראה מות זואילוס והרהוריו על מות עכ"ם (עמ' 200/201); צידודו בטענת שמעון בן שטח מפני "שאין משוא פנים בדין" (עמ' 312); ולבסוף התפרצות ועמו על ינאי לאחר מות צפנת (עמ' 527/531), כל אלה מצטרפים לתמונה ברורה מאופיו של אבשלום. ואולם כאן גם נקודת התור-פה שביצירה. כיצד הגיע אבשלום זה לכלאו במצודה בידי אריסטובלוס ואנטיגנוס, אחיו לאמו ולאביו? מה סכנה היתה צפויה להם משכמתו, לפי אופיו ואורח מחשבתו? בזמן שילוחו של ינאי לגליל אין זכר לקנאה בין האחים השליטים לבין אבשלום, ומה ראו אלו לכלאו? ואם תמצא לומר, שצפויה היתה סכנה מחמת זרים, בעלי מזימות ותככים, שאבשלום עלול היה להילכד ברשתם — הרי גם חשש זה מוצא הכחשתו ביצירה גופה. הנה, למשל, מנסה אלעזר בן פתורה למצוא דרך אל אבשלום לאחר גזילת הכהונה ממנו, ואינו מצליח (עמ' 111); הנה מזמינו שמעון בן שטח לבקרו בביתו, אך "מיד החמיר אבשלום פניו ופסק לו לאו קצר, שיש בו תוכחה ותרעומת" (עמ' 150). מכאן שאין אבשלום כלי נוח לחורשי מזימות. כיצד הגיע איפוא למה שהגיע?

ג.

דמות מסובכת מרכוית, אך מובנת ללא ערעור, היא שלומית המלכה. הלוקחת שבי את לב הקר-

מחולל הסדר, משיב לב אח אל אחיו, מרחיב הגבולות, נותן השובע, בעל השפע — ינאי מלכם של ישראל, הנישא על כפיים, האהוד מקצה אל קצה, ברכת אמהות ליונקיהן ותפלת אבות וחק-נים, ינאי גואל עמו ומפאר מקדשו, אביהם של כוהנים ופטרונם של חכמים, ינאי הגדול, ינאי אלכסנדר, בן אלמוות, ינאי חביבו של האל, בנו של האל, האל" (עמ' 60). ועוד: "לא יניח חכמ-תם של חכמים ולא יטוש שימושם של כוהנים, לא יקל ראשו בעם הארץ ולא יתרחק מטובי העדה, כולם בניו, כולם נתיניו, כולם עבדיו, כולם עושי רצונו, כולם אוהביו, כולם מקובצים ומאוחדים סביב לשמו וסביב לעירו, הוא וירוש-לים אחד, הוא וההיכל אחד, הוא וישראל אחד, הוא ורבין העולמים אחד" (עמ' 61). אך מחשבה לחוץ ומעשה לחוד. בתחילה, עם יבומה של שלומית, הוא נרתע מלשים כתר כהונה על רא-שו — אך עם גזילת הכהונה כבר חל מפנה מכ-ריע. כאן נעשה מעשה, שאינו לא לרוח הצדוקים ולא לרוח הפרושים, אלא לפי רוחו של ינאי בל-בד: "איזהו בן אדם שנשמע לגורלו ועושה לפי שנצטווה מלבו, אחד עבד ואחד מלך, ואינו נותן דעתו על פורענות מזה ועל תענוגים מזה" (עמ' כל השינויים, שחלו בינאי בדרכו מן הכהונה אל המעשה מעוגנים היטב באופיה ובואו של דיודורוס לירושלים רק עוזר לינאי לבטל במחי יד את כל הכוונות הטובות. בעזרתו ובהשפעתו של דיודורוס רוקם ינאי את תכניות הגיוס (עמ' 124/129). וכבר לא נותר אף צל מכונותיו הטור-בות של ינאי, שכולן, הן לגבי העם והן לגבי המקדש ואוצרותיו, נעשו פלסטר (עמ' 136/138). אולם גם בשיא רשתתו, ב"טפלו" בכורחים, אנו רואים אותו בלבטי נפשו, רבים התיאורים הממ-ישים אותו לפנינו באנושיותו, בבשר-ודמיותו. הרי, למשל, היפגעותו מכינוי יהודים בשם ברברים (עמ' 170), החלטתו לקבל עליו את הפי-קוד על היהודים, שלא יצוו עליהם עכ"ם (עמ' 167/178, 241); החלטתו לנצח קודם כל את הי-הודים עוד לפני כיבוש עכו (עמ' 174); ספיקור תיו בדבר תוכניתו להכות את לתירוס בעזרת אמו, מלכת מצרים (עמ' 216); הסתגרותו במ-צודה במשך שלושה חדשים לאחר תבוסת חמ-תן; הרהוריו על בני בניו בשעת חקירת שרידי בית דוד (עמ' 351); עלבונו בשעת השיחה עם חנניה, שר צבאה של קליאופטרה (עמ' 388/389); עצבנותו בהתקרבו לירושלים (עמ' 418); חולש-

ינאי (עמ' 148/150), ואף על פי כן אינה מאבדת חינה בעיניו. לאחר מפלת ינאי מידי לתירוס, כשינאי מסתגר במצודה, מבקשים מקורביו לר- אותו, שמעון בן שטח, אלעזר בן פתורה, יהודה בן פתורה, אבשלום — וינאי משיב פניהם ריקם, ורק שלומית אינה מנסה אפילו לבקשו (עמ' 299). אך מה יפה היא יודעת לעמוד על שלה בפגישה עם ינאי — (עמ' 300 ולהלן). שלומית מתאכזבת מינאי, אבל למרות "כל תהפוכותיו נתיקר עליה. סבורה היתה שהיא נלחמת כנגד השטן שבלבו. סבורה היתה ששמעון אהבו כמו- תה, שעשוי הוא להיות אהוב על הכל. סבורה היתה שבידה הדבר לעשותו (עמ' 311). התנהגות- תה בשעות משבר מעוררת כבוד: "אם יש אשה שהיא נולדת מלכה הרי היא זו" (עמ' 339) — הרהורי אבשלום.

הדר מלכותה ניכר בה בהיפגעה כאשר וכמל- כה. היא שוכרת רוצחים לרצוח את מרים, נכדתו של אלעזר בן פתורה, העלולה להיות צרתה. תחילה היא מכחישה מעשיה בפני ינאי, ותוך כדי שיחה מודה ברצח, ולפני שמעון אחיה היא מתוודה ומודיעה על החלטתה: "מעתה אין עוד שלומית שידעה, מעתה מלכה היא זו. הנלחמת על כרתה ועל ביתה, כמלך הנלחם על כרתו ועל ממלכתו — — — שלשום קישטו לו אשה תחתי. אתמול יחד מדור לשלגונות שבאו לו מבית שאן. בארמוני יחד להן מדור. היום הריהו מתעלס עמן ואיננו מראה פניו לא לאשתו ולא לבנו. למחר יברור לו מהן מלכה. אותי יגרש, ואפשר שדיו בכך, אך את בני תצוה הבאה תחתי להרוג. זו דרכם וזה מנהגם..." "שמעון אחי, מעתה הריני שו- כרת לי תופשי חרב שיעמדו יומם ולילה עלי ועל בני. מעתה הריני קונה לי חזקה בכל אשר אוכל, בעיר ובממלכה, בכפרים ובמצודות, בעם ובש- רה. שמעון אחי, לאו אשתו של ינאי אני. שלו- מית המלכה אני. אל תראני שאני עומדת כאן לפניך ועיני מלאה דמעה: שלומית המלכה אני. תחילתי בהסתר, אך סופי בגלוי, תחילתי בבלי דעת וסופי מדעת ומרצון. תחילתי בדלת אמות וסופי בכל גבולי הממלכה. שלומית מלכת ירו- שלים, שמעון אחי, מלכת יהודה, מלכת ארץ ישראל!" (עמ' 430—419). היא מדירה עצמה מינאי לאחר לידת יהודה אריסטובלוס (עמ' 463, 506), אין היא מיחלת לינאי כמקודם (עמ' 463, 495/496) ואינה מוותרת על כבודה; היא מוצאת לה חבורות נאמנים בתוך חילות הממלכה כדי

רא מיד עם ראשית הסיפור. עוד לפני הופעתה אנו שומעים עליה ועל מעשיה מפי הנפשות הפור- עלות. והדעות סותרות זו את זו, ודבר זה עוד מגביר את הציפיה להתודע אליה ולשמוע מפיה די-יוחשבון על מעשיה.

מתחילה לפנינו גירסתו של אלעזר בן פתור- רה, המאשים את שלומית ברצח שני האחים (עמ' 44/45), ואינו בא כביכול אלא להזהיר את ינאי מפני "אשת דמים" זו ולחשוף לפנינו את כוונת- תיה הפרושיות. אף בפי אנטיפס אין דבר טוב על שלומית: "איני מבקש אלא לראות בסופה של אותה בת בליעל, פישק אנטיפס נחיריו ופיו, כשואף ריח דמים" (עמ' 63), ואף בפי בן טוביה נעימה דומה: "אריסטובלוס מלך אומלל היה, שתי רעות משלו בו — רוח רעה ואשה רעה" (עמ' 64). — אך מה שונים הדברים בפיה: יש בדבריה מדברי הקודמים, גם תוספת על דברי משטיניה, גם היסור וסתירה לדבריהם. שיחת- השניים שבין שלומית לינאי אינה מבהירה במ- אומה את המאורעות בארמון ואינה זורעת אור על אישיותה של שלומית. כלום רק ממחצבתה של משפחת שטח נעקרה, ואין כאן אלא יושר ועוז-רוח — או שמא ראויה היא ליבמה, ינאי הערום ואיש-התככים? אי-בהירות זו באפיה של שלומית ניתנה לנו במתכוון וברוב אמנות, שהרי שלומית עומדת בין שני הקטבים, ינאי ושמעון בן שטח, והצלחתה מותנית בתכונות נפש מיו- חדות.

ואכן, מצליחה שלומית לרכוש את אויביה אחד אחד, מתחילה שלא לשמה, ואחר לשמה. כך אנ- טיפס, שדיבר בה סרה, (עמ' 93); וכן ינאי, לא- חר "סספגה את דמותו, כסופגת אורה של חמה, מתמכרת וסופגת" (עמ' 93/94), למרות הספקות שבלבו בנוגע לחלקה במות אחיו (עמ' 421). שלומית נראית לכאורה כמשועבדת לינאי, כצמי- תת אהבתה: "שמחתה של שלומית מעיקרה לא היתה אלא שמחתה הצנועה והתמה של אשה ש- ביקשה לשמש באמונה את אלופה ואדוניה. לילה לילה היתה מתפללת שלא יביאווה המקרים לידי הרהור של ספק במי שכרכה את חייה בחייו, ונכונה היתה למחול לו הרבה. מכל מקום, לסוף כמה יר- חים היתה היא משענתו הנאמנה בארמון; מלכה ראויה וכלולה במעלות, אסירת תודה, צייתנית ופורייה" (עמ' 114). אך לאמיתו של דבר היא שו- מרת על עצמיותה בעיקר בזכות שמעון אחיה. כן טוענת היא את טענותיו של שמעון באוני

מכאן ולהנניח לנפשך, אך מה אעשה לך ואין חולי-
צים שליח ציבור, ואת כשליח ציבור את לכל
דבר. כלום יש לך נפש אחרת בבית זה, שתגאלנו
מן ההסתאבות? (עמ' 77) — הנה כך מקריב
שמעון בן שטח את שלומית אחותו קרבן למען
התקוה לקיום התורה ושלוש העם, למרות פק-
פוקיו החמורים בכונותיו הרצויות של ינאי
(עמ' 77/79).

תפיסת עולמם של הצדוקים מיוצגת, כאמור,
על-ידי אלעזר בן פתורה. ובשעה שאבשלום
מתקין עצמו לכהונה משמיע אלעזר את תורתו:
"מיום שחרב הבית הראשון וגלתה יהודה גלות
שלימה נתערבב זרעו של אברהם ונתבולל בעמי
הארצות הגויים — והיום אין לך אדם היכול
להעיד על עצמו שהוא מיוצאי מצרים וממעמד
הר סיני, פרט לזרע אהרן ששמרו על יחסם ועל
טהרתם מכל משמר, הם לבדם מכל בית ישראל.
מכאן שאין לך היום אדם שיהיה ראוי לברכת
אלהים ולקיום הבטחותיו אלא זרעו של אהרן.
כל ברכה וכל זכות וכל הבטחה שנתן ריבון העו-
למים לישראל — ממילא נתונות הן לכהונה, ואין
כל שאר ישראל רשאים לטעון כלום, שכבר קל-
קלו ירושתם בידיהם ואין חייבים להם מלמעלה
דבר, אלא אם כן יעבדו את הכהונה באמונה
ובדביקות ובמשמעת ובכל לב, ואב הרחמים והס-
ליחות הוא ימחל להם" (עמ' 88). "ועוד היה
אומר: וכך סדרו של עולם עד בואו של מלך
המשיח, ומלך המשיח לא מיהודה הוא בא אלא
מלוי, שביהודה כבר אין לך סימן לבית דוד,
ולוי עודו מחזיק יחסו עד לצדוק ועד לפני
חס ועד לאהרן בן עמרם בן קהת בן לוי" (עמ'
89). דעות אלו, לפי המספר, לא היו חדשות לאבי-
שלום: "כאלה וכמו אלה כבר קבועים היו בדעתו
מאז, מבית אבא ומן השמועה ומן הספרים" (עמ'
89).

לעומת תורה צדוקית זו, שגם בה מודגשת הי-
ריבות בין בית צדוק לבין בית החשמונאים, אף
שזו מוצנעת בשל השנאה המשותפת לפרושים
(עמ' 39), עומדת תורתו של שמעון בן שטח.
על שאלתו של אבשלום: "כהונה לפני מי הם
עבדים, לפני אלהים שבשמים או לפני ישראל
שבארץ?" — עונה שמעון בן שטח: "כל שנעשה
עבד לישראל כאילו נעשה עבד למקום" (עמ'
98), וכשמעיר אבשלום: "וינאי, שמעתי, הכרתי
עצמו מלך", אומר שמעון: "אף אני שמעתי...
אך כל זמן שאין ממליכים אותו בירושלים אינו

לגייסם בשעת צרה ופורענות (504/505). ועד סוף
הספר אנו רואים אותה עומדת בין שני הקצוות.
את שמעון אחיה היא מזהירה: "הווי זהירים, המ-
לך זומם רעה!" (עמ' 507), ועל אנטיפס היא
מצווה: "זכור כי חייו של שמעון עליך. בל יאור-
נה לו רע". ומיד: "וינאי! תן עליו עין, שמרהו,
בל יאונה לו רע" (עמ' 544). הרי לפנינו מלכה
שכולה בשר ודם ממש, והיא מורכבת באופיה לא
פחות מינאי.

ד.

זרמי הרוח של התקופה באים על ביטויים לא
בדמויות שהזכרנו, אלא בדמותו של שמעון בן
שטח וסיעתו ובזו של אלעזר בן פתורה וסיעתו.
אלעזר בן פתורה, נציג הצדוקים, חושש מפני
שלומית, הפרושית בארמון, ועל כן מבקש הוא
לגרש את שלומית, "אשת הדמים", שהרי "כזהו
גדול אינו מיבם" (עמ' 49) "וינאי כהן גדול" (עמ'
73). בניגוד לאלעזר בן פתורה מציע שמעון בן
שטח: "אבשלום לכהונה וינאי לנשיאות וזקנים
לסנהדרין" (עמ' 58/60, 74). שמעון בן שטח
רוצה בהפרדת הכהונה מן המלוכה, ואין הוא מב-
קש סמוכים בהלכה לדרישתו. הוא פוסל באזני
ינאי את דרכם של אבותיו האחרונים בהציגו לפ-
ניו את השאלה: "דרכך כיצד ועיקר הנהגתך
כיצד. אם ראשונים שנתנו לבם על טובתו של
ישראל ועל חינוק תורתו ואם כאחרונים שלא היה
להם עיקר אלא השררה וחזקת היד והחמס" (עמ'
58). ועוד: "בשר ודם, ואפילו בנם של מתתיהו
ובניו, אין נותנים בידו שררה שלימה". (עמ'
59). שמעון בן שטח רק טובת העם נגד פניו,
ואת הקבוצה של אלעזר בן פתורה כך הוא מסביר
לשלומית: "בא אני משיבה של ינאי ושל בן
פתורה, גזברה של כהונה, והמחלוקת עודה בעי-
צומה. אף שלא נקבה שמך — שרויה היית בחללה
של אותה לשכה. כיצד אפרש לך? אספר ראשון
ראשון ואחרון אחרון, כיון שהניחך אריסטובולוס
בלא בן, הרי דין יבום יש כאן. בין אבשלום
ובין ינאי, אלא כהן גדול אינו מיבם. הרי שלגבי
בן פתורה עולה הדבר יפה. כהן גדול ומלך חד
הוא, טוען בן פתורה, וממילא חייב יורש מקומו
של אריסטובולוס לשלחך. דבר אחרון לא אמרו
במפורש, אבל מכלל דבריו את שומעת אותו. אף
אני טענתי ואמרתי, הרי שני אחים הם. יטול
אחד כהונה ויטול אחד נשיאות. מכלל דברי את
שומעת שהנוטל את הנשיאות נוטל את שלומית.
אמנם, מודעת היא לי אחותי, מבקשת את להחליף

לא רק ינאי לבדו, אף אבשלום נלכד בבעיה מרכזית זו ובמזחו אף צץ הרעיון על ברית חיתון בין בית דוד לבית החשמונאים (עמ' 350/51). הוא המקור לפרשת אהבים טראגית שלו עם צפנת (עמ' 404, 417/418, 424/426, 510/515, 527/535).

ה.

אם אין מקום לערער על דמותו של שמעון בן שטה כנציג העם, שיצאה מתוקנת ושלימה מידו, יש ויש מקום להרהר אחר עיצובו כאי-שיות ברשות היחיד שלו. כאמור, תואר שמעון באהבה, ואין המספר מחמיץ שום הזדמנות להביט ליט יחודו ועליונותו הרוחנית. מפגישתם הראשונה גדולה התרשמותו של ינאי מיריבו, והוא הדיון באבשלום. ביחוד מודגשים מתינותו של שמעון, קור רוחו, אמונתו באדם — הכל בכוח האמונה העזה בשליחותו הגורלית, שליחות רבון העולם והעם. מלחמתו מלחמת מצוה, ואלו מלחמתו של ינאי מלחמת רשות (עמ' 70, 155).

סגולותיו של שמעון מתגלמות בתמונות רבות. ביחוד אם נקבילו כנגד יהודה בן טבאי. הנה עיר מדת הסנהדרין לדון בדינו של אנדרוס ורוחו של בן טבאי קצרה. בתחילה אין הוא מסוגל להמתין לבעל הדיון, ואחר פוסל מראש את הסנהדרין בשל מוראה של מלכות שהיא גדולה אצלם ממלכות שמים — ושמעון צריך להרגיעו (עמ' 322/323). ושוב לאחר הקלון שהוטט על הסנהדרין, ובן טבאי וחבריו ותלמידיו מתדיינים בריתחה, מוחל שמעון על כבודו למרות סערת רוחו ויריעתו כי מערכה כבדה לפניו. אישיותו של שמעון מתרוממת כאן כמעט לגובה טראגי: "בן טבאי חביב היה עליו כאחיו, אך עכשיו חייב היה להכניעו בלא רחמים. ברי היה לו שדברי ריתחתו של זה נובעים ויוצאים מדעה חמומה בשביל לספק תאוותן של ידיים חמומות. ברי היה לו שמכאן פתח לפורענות ולדמים שאין להם סוף. כנגד זה מה גואל הדבר, שייראה כיוצא להגן על ינאי, כמבקש שלטונו של אותו רשע. כאן נצטרף חשש לחשש. הללו פוסלים את ינאי משום אלמנה. יבטל שמעון את דעתם — עשויים הם לטפול עליו חטא משוא-פנים, שהוא זוכר את אחותו ואינו זוכר את אלוהיו. לא יבטל את דעתם מפני חשש זה — הרי חטאו כפול ומכופל, שרק בשביל לטהר עצמו מחשד, ורק בשביל כבוד שמו הטוב קריהו כוב דבריו, שבידוע צריכים לגופם. — בדק שמעון את נפשו בדק היטב

מלך". ועל השאלה: "וימליכו?" — משיב שמי-עון: "ובאו בשערי הבית הזה מלכים יושבים לדוד על כסאו לדוד אמר הענתותי, רוכבים ברכב ובסוסים, הוא ועבדיו עמו". גם על טענת אבשלום מפי בן פתורה: "בית דוד כבר אין להם סיון" — עונה שמעון בפסוק: "הנה ימים באים, נאום אדני, והקימותי לדוד צמח צדיק, ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ" (עמ' 99).

והרי שוב בעיה מרכזית של התקופה: בית דוד או בית החשמונאים, ושמעון בן שטה ממשיך מסורת הנביאים. כי כה דבריו לאבשלום: "כתן שפך דם; הוא לא נטמע במלחמות, לא הרשיע ולא עוול" (עמ' 97). דבקותו של שמעון בבית דוד היא אבן פינה לכל טענותיו נגד ינאי ואבשלום ונגד בית החשמונאים בכלל. לפיכך הוא פוסל את ספר המקבים: "ספרים שעתידים להשתמר — מפי השכינה נכתבו, וספרים שבידי אדם נכתבו — אין עתידים להשתמר" (עמ' 112). לדעת שמעון בן שטה ספר ישועות ישראל וגבורת בית חשמונאי — ספר נכרי הוא. (עמ' 151). שכן אינו מספר אלא בגדולתם של מתתיהו ובניו... "היכן ישועות אלהי ישראל? היכן כוחם וקרבתם של ישראל בכפרים ובעיירות, בהרים ועל אם דרכים? — כביכול, סרה השכינה ואבדה יהודה ואין מושיע אלא אחד וחמשת בניו, כביכול בידיהם הם הביאו כל מעשה ומעשה" (עמ' 152/153). — הרי הנימוקים לזלזול של חז"ל בנצחון החשמונאים, לטשטוש מלחמתם ולהבלטת נס חנוכה בלבד.

אכן פרשת בית דוד היא אבן נגף בכל דרכו של ינאי. בפולמוס פטוקים שבין ינאי לשמעון אומר האחרון: "תועבת מלכים עשות רשע, כי בצדקה יכון כסא", וינאי משיבו; "ומעוון ישועות משיחו הוא, שרים לויים בהיכל, ומיהו משיחו אם לא מלכו וכוהנו?" — שמעון: "דברים האמורים בבית דוד אין אמורים בבית חשמונאי" (עמ' 307); ינאי: "בית חשמונאי כמוהו כבית דוד"; שמעון: "בית דוד משיחי אדני המה, ואילו אתה ינאי — מלך בשר ודם אתה" (עמ' 308). מכתו זו של שמעון הונחתה בחזקה ואינה מרפה מינאי, והוא פונה לבני פתורה: "חזקה עליכם שתדעו כלום יש עוד שיוור של בית דוד בירושלים?" — ואלעזר משיב: "בית דוד אין לו שיוור; אלא חביתו של זרובבל בן שאלתיאל, שהם מתיחסים על בית דוד" (הדגשת המעתיק).

175/176). — התרשמות זו היא, כמובן, אליבא דינאי, שלילית, אולם היש בכלל מקום לזו לפי מתכונת הדמות בספר? האמנם נעשה חוני למה שנעשה לאחר שעבר באשו של ינאי? והרי גם בשעת "הטיפול", בשכל העם "נאנח בגיחת יסור רים", חוני אינו זועק (עמ' 176) — ומה איפוא מקומו של התיאור דלעיל?

המספר חוזר למעשה חוני בחלק השלישי, וכל מלאכתו באגדות חוני היא בראציונאליזאציה או בשיבוץן בסיפורו. כך מתאר המחבר את מולת של מודיעים: "מודיעים, שהוא מוצנעת בין שלוחות ההרים, לא לקתה אלא בשולי נחלאותיה; אך אחיותיה ולוד על כולן, העומדות לו לאותו רשע על דרכו לגבול מצרים, אלו הוכו מכה נוראה. שנת ברכה היתה לשנת מארה, וכמה וכמה ריבוא כורי חיטה טובה ושמנה עלו בעשן. אמרו (הד' גשת המעתיק): אף מודיעים נספית ברעה, אילי מלא חוני שכיפר עוונם של אחיו, ומקרא מלא קראו עליו: אכן, חליונו הוא נשא ומכאובינו סבי לם. טחו בו מעשה (הדגשת המעתיק) שבלילה מן הלילות עג עוגה גדולה ורחבה במטחו, והקיף כל בתיה ובקתותיה וגרנותיה של מודיעים, ולבוקר חלפו צבאותיו של לתירוס וביקשו לפרוץ ולא פרצו. משל כאילו חומה היא שזקפה נגדם". (עמ' 261) — ראש הקטע שכלי, וסופו משובץ באגדה.

אולם דרך השכל ארוכה וקשה, והאגדה מטבי עה אינה עשויה לדור בכפיפה אחת עם השכל, ועל כן רבים התיאורים הקשורים בחוני, שמ" לאכותיים הם וריח שעטנו דבק בהם. כך, למשל, משפיע חוני על אנדרוס להמסר לבית-הדין הגי דול שבירושלים, לאחר שאנדרוס לעג ליהודה בן טבאי, ובמה כוחו של חוני גדול? נאזין לדברי המספר: "אלא פתאם קפאו הכל כנד, חוני השותק, מטחו בכפו, פרש זרועותיו וניצב בינות לניצים. הורידו העם את כליהם והורידו כריוניו של אנדרוס את כליהם. כמין מעשה מופת נעשה, ונש- תררה דומיה ואין משבית. התבונן חוני באחיו בני הכפר ובא מהם מבטו והפסיר רתחת דמם וזינק סברם. נתן מבטו באויביהם והכניעם, אלה ואלה ראו את המופת" (עמ' 277). — לשוא יבקש הקורא כאן את תיאור מבטו המרגיע של חוני; המספר צייר תמונה של פסיכוחה המונית: ה- המון מעריץ את חוני והרבה אגדות נרקמו סביב אישיותו — אך כלום הסכמה כללית זו חלה גם על אנדרוס וחברתו, שבא מכוח המלכות, והוא מזלזל בהמונים ובז להם?

ושאל: כלום דרך הוא שייצאו עכשיו חכמי הפרו- שים ויפסלו את ינאי לכהונה, וענתה לו נפשו אין זו דרך, ולא היה צל של ספק בדבר, נתן פניו בחבריו ותלמידיו העשויים להטיל בו דופי של משוא פנים, ובעודו נכון לשאת חרפה, אמר מה שבלבו, והיה מתפלל אותה שעה שייכנסו הדב- רים בטהרה כשם שיצאו בטהרה" (עמ' 344) — ושוב עמדה לו מתינותו.

שמעון בן שטח הוא דמות עילאית, שאין בה דופי, וטהרתו מעמידה בצל את שאר גיבורי היצירה, אך התייכון טלית שכולה תכלת? בעצם גדלתו אתה מוצא את חולשתו מבחינה אמנותית: כלום בשר ודם הוא שמעון, או מלאך, שאינו טועה ואינו מתחרט על שום צעד מצעדיו, שנאה דורש ונאה מקיים תמיד?

אמנם חולשה אנושית אתה מוצא במנהגו עם שלומית לאחר וידוייה ברצח מרים, נכדתו של בן פתורה; אין הוא תובעה לדיני נפשות כתביעתו את יוסי אחר רצח אנדרוס — לכאורה הרי משוא פנים, אך המעייין בחקירות המוקדמות בפרשת יוסי (עמ' 355/356) ובפרשת שלומית (עמ' 427/430) ימצא כאן מקבילות ממש. בשני המק- רים נוהג שמעון על פי דין תורה ודין חכמים. דמות שכולה אור אימרת מבחינה אמנותית דר- שני.

1.

הוא הדין בדמותו של חוני המעגל. ראשונה אנו פוגשים את חוני במחנה הצבא של ינאי, ומיד מתרשם הקורא מתשובותיו הגלויות והמתגרות בינאי ובאבותיו:

"מהיכן?"

"ממודיעים שביהודה", "ובלא להמתין", "בית מולדת אבותיך".

"ומבקש אתה לשוב אל ביתך?"

"אם יהיה אלהי בעזרי".

"אין אלהיך עוזר לסוררים במלכם ובכיהנם".

"ובמודיעים אומרים — עוזר הוא לכל המבקש עזרתו".

והספר מוסיף לתאר: "היתה זו אותה סרבנות מרגות, שכבר ידע כמותה באנשים אחרים ובמ- קומות אחרים. אלא כאן היה בה נופך של טמטום. הלה ראה לנגד עיניו פאת שדהו שאינה נקצרת, ושום כוח שבעולם לא יעביר מלבו נהייה זו, כמין בהמה בבקעה, לרוץ ולעשות את מלאכתה. כילודים לעבדות, שנאה מרה, שוחרת נקם פר- צה מלבו, והוא נכנע לה בתאוה... (עמ' 344)

להסביר את המסורת התלמודית המשובצת כאן: אכן אמרו לו: אילמלא חוני אתה גזרני עליך נידוי. אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני הקדוש ברוך הוא, ועושה לך רצונך כבן שמת-חטא לפני אביו ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" (עמ' 438, וזו מסכת תענית י"ט, א').

אך בשני מקומות אחרים בספר רוקם המספר אגדות משלו. הוא מתאר את חוני חזור בראש שבי המדבר לירושלים ופותח שעריה (עמ' 492/495), והתמונה בנויה כמעשה אנדרוס על פסיכוזה המונית, כאילו כלו כל שאר אמצעי האמנות. ובפעם האחרונה אנו פוגשים את חוני בראשית המרד, והוא מתאמץ לשכך חמתם של המסתערים על עזרת הכוהנים. "סלקוהו לאותו זקן שוטה, עלתה מיד קריאת-שגעון מבין למס-תערים". אך חוני אינו מרפה. "אחי בני ציון. חלילה לכם מן הדבר הזה, רחמו על נפשותיכם, רחמו על ישראל, רחמו על קדוש ישראל... אלא אותה שעה קמו הכוהנים וגזירים של עץ בידיהם, ושמו פניהם אל תוך ההמון. עלה ההמון כנגדם, עלו הם כנגדו. "רחמים", צעק חוני, "רחמים אני מבקש", אלא מזה ומזה עליו, לא אוזן קשבת למטה ולא אוזן קשבת למעלה. והוא נשמת על גבי הרצפה, והוא נדרס בינותם, והם שוטפים ועוברים עליו, צועקים ומטלטלים אגרופם, מטי-חיים כנגד המזבח" (עמ' 549). כיצד נתעלם מן המספר הצורך להכין סצינה זו כדבעי, כדי לקרב אל הדעת את אברן השפעתו של חוני המעגל, אשר אף עצם היותו בתוך ההמון היה פועל נפלאות? האפשר להסתפק במקרה דידן במלה כגון "שגעון" ולצאת ידי חובת הסבר?

3

כאמור, מסביב לדמויות המרכזיות דמויות-לוואי וקצתן ניתנו להם תפקידים חשובים. אבא שאול בן אבטינס הוא מן המעטים ב-כהונה שלבו עם הפרושים, וביתו מחסה לנר-דפים (עמ' 66, 83/84, 432). אבא שאול, המוחה על גילת הכהונה ועל בית החשמונאים (עמ' 104, 292), יש לו תורה משלו על הכהונה ועל תשועת ישראל, השונה משל הפרושים והצדוקים כאחת, והוא עוזב את ביתו מתוך כוונה להתקדש ולהביא את הגאולה (עמ' 295). אין דעתו נוחה מעמדת "שב ואל תעשה" של הפרושים נוכח "קום ועשה" של מלכות הרשעה.

ראציונאליזאציה ממין אחר אנו מוצאים במ-עשה ריפוי הנער בבית חורון (עמ' 370/374), אך הפגישה השניה (עמ' 381/382) נראית כש-גגה שיצאה מלפני המספר. האפשר לספר מעשה מעין זה כעדר-ראיה? אגדה היא שבדה המספר, ומדוע לא נהג במסירתה זהירות כשם שנהג בהצ-לת מודיעים, כשנקט לשון "סחו בו מעשה וכו'". אפשר עוד להבין את שיבוצן של אגדות חוני על הורדת גשמים, שמקורן בתלמוד, אף שספק אם דרך ספרותית זו הולמת יצירה זו; אך יצירת אגדות חדשות מתוך שאיפה כללית להסביר את הישנות יש בה משום תרתי דסתרי.

ודאי שאין טענותינו אלו באות לערער על ה-נפלא שבדמות שצייר שמיר; אין אלו נוגעות אלא בסתירות הפנימיות בדרך עבודתו של המס-פר. חוני הוא דמות עממית מובהקת, מסוג "ענוי עולם", ששר עליהם ביאליק, "מאוסה היתה עליו מהותם של רבים" (עמ' 278) — אך הרבים היו כרוכים אחריו. חוני מצטער יותר ממראה הארץ החרבה — והיא צרת הכלל — משמצטער מקפי-חתה של חמה (עמ' 363) — והיא צרתו הוא. עיצוב נאה ביותר אנו מוצאים בפגישה חוני עם שכיר-היום. השיחה על מצבו הקשה של השכיר, תפילתו של חוני והרהורי, הכרתו בהכרח שבי-תיקון העולם למרות אי-ידיעתו את דרכי התיקון, (ודעתו המודרנית יתר על המידה בדבר האמונה בשדים ובמזיקים), כל אלו מבליטים את יחודו של חוני ומפליאים כל מתבונן בדרכיו. פליאה זו היא בעצם גם מנת-חלקו של מחבר היצירה והוא מנסה למצוא לה צד הסבר בפי שמעון בןשטח. שמעון נפגש עם חוני בפעם הראשונה בבית אבא שאול בן אבטינס, ועוד לפני הכנסו לבית הוא מהרהר: "כביכול, לא נברא בית זה אלא בשביל נרדפים, אמרה לו בת קול לשמעון: תחי-לה בן שטח ועכשיו המעגל". (עמ' 432). אך בש-עת הפגישה, כשפונה אליו חוני כלאחר יד, עומד שמעון על סוד כוחו של זה: "כמדומה, התחיל מבין כוחו של אותו אדם. אין שום דבר החוצץ בינו לבין העולם ובריותיה, לא מעמד ולא מצות אנשים מלומדה ולא רובי תורה. וכשם שאין חציצה בינו לבין העולם כן אין חציצה בינו לבין בוראו של עולם. שכמותו אינם צריכים למיצוען של מדרגות בקודש. שכמותו צינור יש להם שמי-חבר לבם עם לבו של עולם" (עמ' 435). — כמוכן, אין שמעון בן שטח מנדהו כדרישת חסידיו ויהי-דה בן טבאי בראשם, וכל הסצינות הללו באות

עת" (עמ' 355/356). באה שעת המפנה: הוא בורח למדבר ובשובו משם הוא לחוד והחכמים לחוד; אפילו יהודה בן טבאי אינו מעיז עתה לנהוג בו מנהג רב בתלמיד; להפך, יוסי אינו מקבל מרות ושואף למנהיגות (עמ' 523/524). והוא הראשון הזורק אתרוגו בינאי — אות לר"אשית המרד (עמ' 548) — התפתחות מסתברת ומתקבלת על הדעת ואין עליה עוררים.

ה.

לכאורה, הכל קב ונקי — אך אם נעמיק להתבונן נמצא נקודות-תורפה מכל המינים. נפתח במוצאו של יוסי. אין היותו בן כפר מקרה גרידא. לדעת המחבר, יש קרע בין הכפר לעיר, והראשון עולה על האחרונה במוסריותו. אין המספר מחמיץ כל הזדמנות לתאר את העיר כולה חייבת ואת הכפר כולו זכאי. הרי פגישתם של יהודה בן טבאי ויוסי ושיחתם על נעמית, וכה דבריו של הראשון: "לא טביעת עין, אלא צניעות מניין — מבנות הכפרים...". (עמ' 288). אין המספר מוצא כמעט צד זכות לתושבי ירושלים. תמהים אנשי ירושלים על ביקורו של אבשלום בבית זכריה בן זרובבל: "היכן ראו בני ירושלים שיבוא אדם של מעלה ויירד למשכנות דלים?" (עמ' 404). כתמונת זוועה יחסם של בני ירושלים לזוירים וליחזורים מהמדבר (עמ' 487/489), ואפילו עבודת בית-המקדש אינה מניחה דעתו של המספר ותיאורה בפיו מתחרה בציורי הברית החדשה (עמ' 279/280). בכל אלה משח המספר תמונתו בשחור-לבן והמגמתיות מרובה יתר על המידה, ואין אנו חסרים אלא קול קורא להליכה מן העיר אל הכפר נוסח ימינו.

נטיה זו מביאה עתים את שמיר לידי החלפת מלאכת רומאניסטן באומנותו של היסטוריון. הנה הוא מביא לפנינו ויכוח מודרני על מגמתיות בהיסטוריה (עמ' 189), או הרהורים על כוחו של הקלף לעומת כוחם של כלי העינויים (עמ' 292). ומכאן לאנאכרוניזמים ממש. הרי, למשל, הפקפוקים בדבר מות אנטיגנוס לפני אריסטובולוס בסג' נון היסטורי מובהק (עמ' 45), או, למשל, גילן של לתירוס, הנמסר בדיוק היסטורי "אך כנודע קשיש היה מינאי כדי שש עשרה שנה". (עמ' 194) ויש ששמיר משתמש ב"זכות" היותו בן תקופה מאוחרת ושם לעתים בפני הגיבורים דברי נבואה ממש. כך שומעים מפי אנטיפס על אנטי-פטור בנו: "מה שהוא אסור לי — מותר לו. חזות לי — ממש לו. גנות לי זכות לו. יש יום ואף

דמות דומה לאבא שאול יש לראות בנחזיה הקולע, המקטרג על "נקיי הדעת" שבירושלים (290/291). קורא תיגר על הכהונה הגדולה (עמ' 518) ומצליח להערים על סרדיוטות המלך (עמ' 520).

ברם, המורד הראשי בתורת הפרושים והדוחק את הקץ הוא יוסף בן שמעון ממודיעים, חתנו של חזני, בעלה של נעמית בתו ותלמידו של יהודה בן טבאי. גם יוסי היה בצבאותיו של ינאי (262/263). אך גם הוא היה שונה מאחרים (עמ' 264). תחילה אינו אלא תלמידם הנאמן של הפרושים; הוא מזולזל בהמונים, ואפילו אביו ואף חזני אינם זכאים בעיניו (עמ' 266/267). אולם עם רצח האב בידי אנדרוס חל שינוי מכריע ברוחו. מחשבת הנקמה משתלטת עליו במידה כזו עד שאין הוא מסוגל לתפוס את אורח חייו הקודם, בהיותו תלמיד בין תלמידים, והרהוריו הם קריאת-תיגר חמורה: "מה אלה מוציאים כאן עתם לבטלה, שעה שמרצחים סובבים על כפריהם של ישראל ונוטלים את הפת ואת הנפש?" (עמ' 284); אין יוסי מאמין עוד ביכולת החכמים להושיע את העם בלי עזרת בני הכפרים ואינו מסתפק בהבטחותיו הסתומות של יהודה בן טבאי רבו (עמ' 285/288). יוסי בן הכפר הוא, ולבו מתחמץ נוכח עיוות-הדין של תושבי הבירה כלפי בני הכפרים. בפגישה עם בן אבטינס שומע שוב ויר סי טרוניה על שמעון בן שטח, ששינה את אורח חייו וסטה כביכול מתורת ניתאי הארבלי רבו, שאמר: "ואל תתחבר לרשע", והשאלה העיקרית, שאינה מרפה מהמשוחחים, היא: "כמה נשתנה העולם לטובה מיום שנטלו חלקם בשררה, והאומנם עתים חדשות הן לנו הימים האלה?" (עמ' 294). בשיחה זו עולה בפעם הראשונה הרהוריו על הבריחה למדבר מחמת המציק, השררה (עמ' 295). — בשעת כינוסה של הסנהדרין לדון את דינו של אנדרוס עדיין שקולה דעתו של יוסי; מצפה הוא לבאות בהכרה ברורה שהללו תכרענה את עתידו ומקומו (עמ' 322), ואפילו אחר רצח אנדרוס עדיין אין לבו מרוחק מן הפרושים כליל. רק לאחר פסק דינו של שמעון בן שטח: "מסור עצמך לדינו נפשות" — חל הניתוק הגמור מחכמי הפרושים; יוסי מתרהר: "מה אדם תולעה כנגד תורה שבידם?"... "תמול שלשום היה כמותם, ושוב לא יהיה כמותם כל ימיו עלי אדמות, בין שבאים תלינו של ינאי ומקצצים אותם ובין שחומל עליו ריבונו ומאריך אותם עד

בן שטח: "לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך" (עמ' 336); שמעון בן שטח מטיח בפני הסנהדרין: "בעלי מחשבות אתם? יבוא בעל המחשבות ויפרע מכם!" — והקורא מצפה להכרעה — וכאן: "תקע השופר והקיש בן ארזא בצל-צל ופתחה מגרפה והשמיעה באדיר קולה, ומעל לכל אלו פרצה שירת לויים: גדול אדני ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו. קמו הכל על רגלי-הם ועמדו בתפילה כנגד בית קודש הקדשים, שכבר עלה תמיד של ערבית" (עמ' 336/337) — האין ערבית זו כהופעת האל מעל למכונה?

הנה דין ודברים בין חנניה לבין קליאופטרה; חנניה מכריחה להסכים לדבריו באיום: "ישנו אויב אחד שאני קונה אהבתו בלא מחיר" — וכוונתו ללתיירוס. "בגידה, לחשו שפתיה והיא נרתעה לאחור... בגידה, הזעיקו החיילות. לדרך מצרים, לאלכסנדריה! בגידה... אותה שעה פרצה קליאופטרה ויצאה אל מבוא ההיכל. הודיעה לה מרכבתה על אביריה, וכבר ביקשה להוציא רגלה — אך בו ברגע הבריק הברק, נתגלגל גל הרעם ומטר סוחף ניתך ארצה נהרות נהרות, גשם שופע ורב, גשם שכל הנחלים מתמלאים הימנו, כל הדרכים משתבשות הימנו, וכל הצבאות מתעכבים הימנו" (עמ' 395/96). גם כאן הטריח שמיר את זבס, המרעים רעמים, בכבודו וב-עצמו לשם פתרונה של סיטואציה סבוכה.

ישוב אנו רואים במעמד רב מתיחות בויכוח בין ינאי לבין דיוגנס, יהודה בן פתורה ויונתן בן טוביה. ועד שהקורא מצפה לפתרון, בא ומתערב המספר: "ובעודו צועק חלפה בו שוב אותה מדקרה של חרב, ונסתתמו עיניו ופתאום התקורמו בו מעיו ונתהפכו ונתמלאו בו בליעתו מיאוס — ומיד הקיא כל קרביו לחץ, והחשיך עולמו, ומעדו תחתיו" (עמ' 477).

ובכל זאת, הליקויים הללו לחוד, והיצירה לחוד, יצירה בעלת משקל וערך רב, הישג רב הוא הישג עיצובה של תקופה שלמה, החיה לפנינו חיים מלאים, בחומר וברוח, היא ושלל דמויותיה המשחקות משחקן רב החליפות והתמורות. ואילמלא בא המספר ברוח הדמיון והפיוט אלא כרי לישר את ההדורים, להתיר את הספקות, לישוב את הסתירות ולקרב ולרחק את ההשערות, שבהם נלכד כל הקורא בספרי ההיסטוריה על תקופת ינאי ושלומציון — היינו אומרים: דיינו. על אחת כמה וכמה כשמשחק היסטורי זה קורם עור וגידים, חובה עלינו לברך ברכת הגהנין בלב שלם.

העבדים יהיו אדונים" (עמ' 212). וביתר בהירות מפי ינאי: "ואף על פי כן צופה אני באיצטגנינות שלי כיצד יושבים כאן בני בני במצודה זו ונותנים את הדין בפני עבד שמלך" (עמ' 351).

המספר עבד בניכר עבודה מרובה בסיגול החורמר של התקופה, אך לא העמיק כל צרכו. יותר מדי בולט שלד בנינו הגדול מבעד לטיה אשר עליו. הלשון שהוא שם בפי הגיבורים מכל השכבות, בני הכפרים תושבי העיר, אחת היא, וכי לא ניתנו סימני היכר בלשונם של חכמים?

במידה מרובה קנה לעצמו המספר לשונם של חז"ל (השווה, למשל, עמ' 346 למסכת מכות ה' ב'), אך דווקא מתוך השתדלותו זו נכשל בבאבאליות ובטעויות עניניות. הרי דוגמות לבאבאליות: שמעון בן שטח לוחש לתוך האפילה "אשר מורת שניה — כלבים צועקים" (עמ' 318) — צירוף זה למה, אם לא לשם גינדור באנאלי, שאין לו כאן מקום? ועוד: יוסי אומר לרב, יהודה בן טבאי: "טביעת עין יש לך, רבי" (עמ' 287), כאילו אמר כיום תלמיד למורו: יודע אתה את השיעור, שהרי טביעת עין נמנתה כאחת המידות אפילו של צורבא מרבנן ולא כל שכן של תלמיד חכם (ראה, למשל, שבת קי"ד א').

ומרובות הטעויות בעניני מנהג ודין, ונצביע על אחדות מהן. הרי למשל, אנו קוראים: "אותה שעה הגו ואמרו את השם ככתבו" (עמ' 543) — זה בחג הסוכות?! (ראה ירושלמי, יומא ג' ד') או, למשל, יודן מוצא את צפנת אחותו הרה לאב-שלום, והוא מהרהר: "כדי הרף עין היה יודן נטוע במקומו. לא יבוא ממזר בקהל אדני, ממזר בבית דוד" (עמ' 510) — ולאמיתו של דבר קובעת ההלכה, שממזר הוא רק מחייבי כריתות, ואלו פנוי הבא על הפנויה — פטור, וילדם כשר לבוא בקהל. ועוד דוגמה אחת: המספר מתאר כידו הטובה עליו את נישואי יוסי עם נעמית (ובשעת החופש מקדש יוסי את נעמית) (עמ' 263/264) — מנהג ימינו, שהרי עד המאה העשרית רית בערך היו הקידושין ביום האירוסין, והחופה והנישואין לאחר זמן-מה.

ברם, יותר מטעויות מסוג זה מצערות שגיאות בעיצוב האמנותי. פעמים מרובות יותר מדי נגזק קק שמיר למקרים סתם, הגוזרים גזר דינם על העלילה, בחינת דיאוס אכס מאכינה. גם כאן נסחטפק בדוגמות אחרות.

הנה יושבת הסנהדרין ודנה במעשה אנדרוס; המתחיות הגיעה לשיאה: ינאי מטיח בפני שמעון